

Bence Lajos

Ódaféle az Építőnek, rontás(ok) ellen

*(az ács-közműves-poétának,
Makovecz Imrének)*

Nem az építészé a dicsőség,
az Építő az, ki előtt egy
világ hajol meg,
s mégis, jaj, mindig késve
jön a csoda, beföd mindent
a sás, a moha, de a Kéz
folyton-folyvást gyomlál,
apró fű-gazok után kutat
századok óta, bár
így is kevesebb a kvóta,
s mégis irtani kell
a dudvát, a kórót, a gatz,
folyton keresni igazak
között is az Igazt.

Tették ezt mindig is
mióta világ a világ –
a bátrak, kik a batyus,
a kátyus világból
a Fényre vágytak,
s tolták a szekeret,
ha megakadt,
napestig verték a vasat,
téglát vetettek, az „új
idők új fáraóinak”.
Mert megszokták már:
ki mit vet,
úgy arat. Csak lángoljon,
csak duzzadjon az akarat!
Jel kell, hallottuk
mi is a Szót:

a mindig felemelőt,
folyvást elhalót.
Jelzés: mely kallódó
tekinteted kötöz,
képzeted zaboláz.

Hajrá
építők, fel az állványokra,
elfoglalni az „állásokat”,
a falakat fel, fel a magasan
a szívvel: ne csak merjünk,
akarjunk is nagyokká lenni!
Föl, föl a tiszta egekig
repülni, lélekben,
kitárva előttünk sarkig
az égi terem...

(S ha a falon
Árny rebben, az sem
a véletlen műve, a kunyhók
embere mozdul az ágyban,
korán kelő fajtából
volt mindig:
Nézd Jancsit, ahogy
pipázik, s a füstbe réved,
Öröse sikálja odébb a döngölt
falat mésszel, a sarat,
hófehérre, réklíjén megannyi
Csipkerózsika-gyöngy,

Hófehérke-mese, rege,
és színhely, helyiség és
helység, míg elkészül a
tisztaszoba is, feszület
kerül a hitvesi ágy fölé,
s az Isten arca is
felderül, ahogy újra égi
trónján álomba merül...)

Áll már a házunk!
Otthon, s harang
nélkül is hív
magasba nyúló tekintetével
a naparcú Isten.
Tornyok hegyén
csillámló napfény,
tollas madarat sért
a szellő szárnya,
élükön fennakad
az ég homályára
szegezett szempár,
hátterét adva a
mindig haragos
csillagoknak...

Mert nincs más, ki előled
sumák módon
kitérhet, szemét befogja,
ott áll a mű,
leigáz, foglyul ejt,
lenyűgöz, a vak tekintet
is megostromolja.
Ha kész a mű, ott belül
a dermedés felenged,
olvad a fagy,
a lélek szárnyalni kezd,
új szelekbe kap a
a bárka, a vitorla.
Csak a Gonosznak ne
legyen szolgája soha!
Csillapítsa dühünk,
apassza lázunk, kössön
össze bennünket, múltunkat
jövőnkkel, elmenőt az
elmenőkkel, mindenségre
felesküvőt a röggel.

Bizony mondom
néktek: nem az építészé
a dicsőség, az Építő az,
ki előtt egy világ hajol meg,
s mégis, jaj, későn jön a csoda...

Lendva, 2004. július–szeptember

Göncz László

Egy kisfiú a határkő árnyékában

A határkő a szántóföldünktől mindössze ötvenlépésnyire állt, nagyanyámétól pedig alig tíz méternyire. Kisgyermekként számtalanszor bámultam azt a fehérre meszelt, mintegy félméternyi magas tárgyat, amiről néhány évesen nem tudtam, mi is az valójában. A jól felismerhető látótávolságon belül, talán háromszáz méterre a határkőtől, a hatvanas évek közepén állott egy fából készült órallás, úgy emlékszem, hogy a jugoszláv oldalon. Úgy hét-nyolc méteres biztosan volt, és valamennyire hasonlított a később vidékünkön a vadászok által gyakorta megépített lesálláshoz. Csakhogy nagyobb volt annál, és a négy erős függőleges gerendára rögzített része, amely egy kis házikóra emlékeztetett, és amelybe legalább két katona be tudott állni, teljesen be volt deszkázva. Keskeny nyílások tették lehetővé a határ éber figyelését. Bár ma már homályosan tudom csak magam elé idézni, de úgy emlékszem, hogy a „házikót” ott fenn a magasban körül lehetett járni. A korlátot minden oldalon két-három vízszintesen rögzített deszka jelentette. Másutt, a magyarországi oldalon is, nagyobb és általában vasanyagból vagy téglából megépített órallások voltak a határ mentén.

Folyton érdeklődtem a cserjés-bokros mezőségből kilátszó, számomra furcsának tűnő építmény iránt, és minden alkalommal kérdésekkel ostromoltam a földművelés fáradalmas teendőire összpontosító szüleimet. Leginkább az érdekelt, hogy nevezik azt a levegőbe emelt, kalitkaforma házikót és miért áll ott a rét közepén? Ma mosolyogva gondolkodom arra, hogy mily módon rögzült bennem akkor egy név, amely számomra néhány egy-két évig a furcsa építményt jelentette.

A rádióban és más alkalmakkor, amikor az emberek összegyűltek valamilyen vigadalom céljából, akkoriban már a népdal és a magyar nóta mellett megjelentek a horvát, valamint kisebb mértékben más délszláv dalok is. A fiatalok körében hamar közkedvelté váltak, mivel akkoriban az újabb magyar slágerek a határ zártsága miatt alig voltak hozzáférhetőek. Ha mégis volt rá példa, akkor az viszonylag szűk körnek adatott meg. Ezt a hiányt pótolhatták valamennyire az eléggé könnyen elsajátítható, hangulatos délszláv énekek. Közvetlenül az elcsatolás utáni években ilyesmire nem volt példa, azonban a kisebbségi időszakban született második vagy harmadik generációnál, a vasfüggöny időszakát követően, ilyen jelenséggel egyre gyakrabban találkozhatunk. Alsólendva környékén egy-egy falusi mulatság alkalmából, sajátos módon, sokkal nagyobb mértékben találkozhattunk horvát vagy szerb zeneszámokkal, mint szlovén énekekkel, bár a vidék az első világháborút követően folyamatosan a szlovén régióhoz tartozott. Akkortól már a hagyományos magyar lakodalomban is megjelent a szláv nyelvű ének.

Így adódott, hogy az egyik horvát dal szövegében többször ismétlődött a „ljubim te ja” részlet, ami magyarul annyit jelent, hogy „szeretlek”. Én akkor még nem értettem

szinte semmit sem szlovénul, sem horvátul, hiszen a környezetemben mindenki magyarul beszélt, ezért megkérdeztem a szüleimtől, hogy mit jelent az említett szöveg. Válaszakra pontosan nem emlékszem, csak feltételezem, hogy négy-öt éves gyermeknek, annak tényleges értelméről, erősen keresztény értékrendű családban közvetlenül nem beszéltek. Ki tudhatja pontosan az okát, de én néhány évig a „ljubim te ja”-t a határőrállással azonosítottam.

A hótói mezőn már aligha állott a furcsa építmény, amikor felismertem, hogy a „ljubim te ja” jelentése valami egészen más. Nagyon csodálkoztam a későbbiek során azon, hogy a helybeliek által visszafogottsággal és nem kis félelemmel emlegetett őrlást miként párosíthattam az emberi érzelem egyik legszebb megnyilvánulását kifejező fogalommal. Dehát ha egyszer nem értettem a szöveg értelmét, másrészt felismertem, hogy agytekervényeink fondorlatait, különösképpen a legfurcsábbakat aligha leszünk bármikor is képesek megfejteni.

Amikor nagyobbacska fiúvá cseperedtem, talán hétesztendős lehettem, még mindig félttem a fehérre meszelt határkőtől, mert számtalanszor figyelmeztettek a szüleim, hogy a közelébe ne merészkedjek. Egyszer mégis megtörtént, hogy amikor a szülők valamennyire távolabbra kerültek tőlem, én – bár elég félős fiúcska voltam – közvetlenül a határkőhöz merészkedtem. Emlékszem arra, hogy a nagyobb füveket kezdtem kitépni mellőle, és próbáltam betűzni a rajta talált írásjeleket. Úgy emlékszem, hogy akkor még olvasni aligha tudtam, és csak néhány betűt ismertem fel. Jelentését persze nem értettem. Mivel késő délutánra járt az idő, a nap már erősen nyugatra tolódott a felhőmentes égbolton, a magyarországi oldalra a határkő legalább a saját természetes hosszával azonos árnyékot vetett. Tudtam, hogy az árnyék a másik oldalon van, mégis nagyon vonzott, mivel még soha nem tehettem a lábamat Magyarország földjére, hogy legalább a fejemet egy pillanatra a beárnyékolt fűre helyezzem. Némi tétovázás után a fejemet az árnyékba helyeztem úgy, hogy a lábaim és a testrészeim jelentős része a jugoszláv oldalon maradt. Mindössze néhány másodpercig tartott az egész. Akkor érkezett oda kétségbeesetten az édesanyám. Amikor észrevette, hogy nem vagyok a szántóföld végében leterített pokrócon, azonnal a keresésemre indult. Reá kevésbé jellemző szigorral megjegyezte, hogy soha többé olyasmit ne cselekedjek, hiszen ha éppen akkor jöttek volna a határőrök, abból nagy baj lett volna. Örömeiben magához szorított, visszavitt a parcellánk végében és a pokrócra helyezett. Az esemény számtalanszor eszembe jut, és mindig úgy érzem, hogy nem tudok szabadulni a határkő árnyékától...

Édesanyám említett aggodalma nem volt ok nélküli, hiszen többször a határőrök, a jugoszláv granicsárok elhaladtak a határ menti keskeny „katonauton”. A parasztmunkát végző embereknek az illetékes katonai hatóságtól engedélyt kellett igényelni, hogy a határvonal közelében tartózkodhassanak. Szüleimnek volt ilyen igazolványa, és később az én nevemre is állítottak ki. A mi családunkat tudtommal nem zaklatták, azonban emlékszem olyan példára, hogy a szomszéd mezején kukoricát törő ismerőst felkísér-

ték a Bükk hegyi határőrállomásra, mivel nem rendelkezett az előírt engedéllyel, vagy talán csak véletlenül otthon feledte azt. A hatvanas és hetvenes években enyhülni kezdett a határőrök szigora és következetessége, és ezáltal az ebből adódható visszaélések lehetősége is. Az idősebbektől azonban számtalanszor hallottam, hogy korábban, különösképpen a negyvenes évek végétől a hatvanas évek elejéig nagyon szigorú volt az ellenőrzés, amiből félelem és kellemetlenség, valamint kínos helyzet egyaránt adódott. Többször elmesélték, hogy nem messzire tőlünk egy kislányt agyonlőttek, amikor a határvonal közelében lévő bokorról szedret szedegetett.

Félős természetem ellenére is nagyon nehezen tudtam megérteni azokat az intelmeket, hogy a határvonalon túlra szigorúan tilos menni. Annyira érdekelt, hogy milyen lehet az élet a túloldalon. Kik és milyenek lehetnek azok az emberek, akiket én nem ismerek, de a távolból néha hallatszik hangosabb beszédük, amit én értek? A magyarországi oldalon közlekedő mozdony sikító hangját még a faluban is lehetett hallani, amikor közeledett a számomra akkor még ismeretlen állomásra. A mezőre menet, tehenes fogattal vagy gyalog bandukolva, ott mentünk el a vasúti töltés mellett, amelyen egykor vonatok robogtak. Gyermekkoromban még bőven akadt abból a fekete színű kavicsból, amely a töltésen, az egykori sínpár mellett és alatt rögzítette a terepet. A sínekből nem maradt persze semmi, hiszen azokat közvetlenül a második világháború után felszedték, a vasúti összeköttetést Alsólendva és Rédcics között megszüntették. Ugyanezt egyszer már megtették az első világháború után is. Nagyanyám többször elmesélte, hogy a második világháború idején, amikor a vasúti közlekedés néhány évre ismét helyreállt, az igába befogott tehenek néhány méterrel a sínpár előtt rendszeresen megálltak. Amikor később felszaggatták a síneket, a tehénpár, ameddig csak megvolt együtt a két jószág, utána is rendszeresen megállt néhány másodpercre a vasúti töltés előtt. A rögzült állati ösztön nem tudta követni az emberi hóbort érthetlenségeit.

A határ közelében tartózkodva, amíg szüleim törték a kukoricát, azzal a gondolattal is sokszor eljátszoztam, hogy milyen jogon lehet az azonos gyökérből növő bokor egyik ágát az egyik, a másikat a másik országnak ítélni. Az okozott számomra legnagyobb gondot, hogy a másik oldalon található falvakban, amelyekről én eleinte csak hallottam, majd később a térképen kiböngészetem azok pontos helyét, úgyszintén magyarok élnek. Én valamiért oda nem mehetek, és ők sem jöhetnek hozzánk. Ugyanakkor minden bonyodalom nélkül utazhattam Jancsi bátyámmal, nagynénim férjével, aki tehergépkocsi vezető volt, a szlovénok és horvátok lakta falvakba. Sehogy nem tudtam megérteni, hogy akiknek nyelvét én nem értem, azokhoz elmehetek, a velünk azonos nyelvet beszélők irányába pedig tilos közlekedni. A rédcicsiekkel, a sárdiakkal vagy a gáborjánháziakkal nem tarthattuk a kapcsolatot. Ezekről a falvakról is anyai nagyanyámtól hallottam, aki mindig elmondta, hogy az említett településekből a múltban ki házasodott a mi falunkba, és innen ki került a későbbiek során valamelyik, időközben országhatárral elválasztott faluba. Családunkban is akadt néhány ilyen eset. Anyai

nagyapám édesanyja valamikor 1900 körül Bödeházáról jött férjhez Radamosba, ahonnan anyai nagyapám származott. Az utóbbi 1919 után a délszláv államhoz került. Déd-nagyanyám édesapja pedig a szlovénok lakta gerencsér faluból, Filócról került néhány évtizeddel korábban Bödeházára, amely viszont Magyarországon maradt. A Hetésben, ahová az említett települések tartoznak, különösképpen gyakori volt a falvak lakói közötti házasságkötés, hiszen egy tájegység közösségének érezték magukat. A települések földrajzilag is nagyon közel voltak egymáshoz.

Az 1919-ben létrejött, természetesnek és igazságosnak semmilyen szempontból nem mondható, majd egy esztendővel később hivatalosan is szentesített határvonal máról holnapra mindent megváltoztatott. Szülőket szakított el gyermekeiktől, falvakat templomuktól, gazdákat a termőföldjeiktől és számos esetben hozzátartozóik sírját az élőkétől.

A határvonal iránti, már nagyon fiatal koromban jelentkező, szorongó érzésemet fokozta, hogy anyai nagyanyám minden lehetséges alkalomkor arról beszélt, hogy azt a szép országot, amelyben ő született, igazságtalanul feldarabolták, és azért kényszerülünk mi most egy másik országban élni. A mélyen magyar érzelmű, kiváló memóriával megáldott parasztasszony nem rejtette véka alá a gondolatait. Disznótoros vacsorákon és más alkalmakkor, amikor több ember együtt volt, gyakran beszélt a magyarságot ért sérelmekről. Eleinte pontosan nem értettem a történelmi események lényegét, azonban viszonylag hamar felfogtam, hogy az első világháború után a mi vidékünkön furcsa dolgok történtek. Mélyen a tudatomba vésődött Erzsébet nagyanyám határozott véleménye, hogy mi itthon vagyunk ezen a vidéken, hiszen ez a szülőföldünk.

A későbbiek során is arra mindig nagyon figyeltem, amikor a korabeli eseményekről, a magyarokat ért sérelmekről beszéltek. Az ilyesmi a hatvanas évek végén már nem volt nagyon gyakori, és amikor szóba is került, az emberek titokban tették azt. Arra különösképpen oda kellett figyelni, nehogy ismeretlenek előtt beszéljenek ilyesmiről, akik bejelenthetik őket a hatóságknál.

A nemzeti sérelmekről és a szántóföldjeink mentén húzódó országhatár káros hatásától az idősebbek, főleg a nagyszüleim nemzedéke, sokkal nyíltabban és tárgyilagosabban beszélt, mint a következő nemzedék. A szüleim generációja már jóval kevesebbet foglalkozott ezzel a kérdéssel. Pedig ők is magyar érzelműek, azonban a magyar nemzeti egység tudata a korábbi évtizedek történelmi erőpróbái miatt bennük már más formában, árnyaltabban nyilvánult meg. Ahogy egyik idős ismerősem találóan fogalmazott, ők már „jugoszláv magyarok”, hiszen abba születtek bele. Őket erőteljesebben foglalkoztatták a második világháború során elszenvedett események részletei, például az orosz harctérre vagy a fogságba kerültek szenvedései, valamint a magát szocialistának nevezett hatalom visszaélései és vallásellenessége.

A második világháború során a magyar hadseregben való közreműködésről a gyertyánosi Lajos bátyám büszkén beszélt, azt hazafias kötelezettségként fogta fel. A Lakos-

ba került Róza néném, aki a nyolcvanas évek elején bekövetkezett haláláig várta haza István fiát az orosz frontról vagy fogságból, az egyetlen gyermeke hiánya miatt sópánkodott, de egy pillanatig sem kérdőjelezte meg bevonulása létjogosultságát a magyar hadseregbe. Jóval később, valamikor 2000 körül mesélte el az egyik idős ismerősünk, aki az említett Istvánnal egy alakulatban szolgált, hogy számára ismeretlen okból valahol Kecskemétnél a magyar hadbíróóság valamikor 1943-ban halálra ítélte.

Az említett magatartásforma az első Trianon utáni nemzedék erőteljes magyar kötődésére utal, amire már kamaszkoromban felfigyeltem. A következő nemzedék, főképpen az 1944 végén fiatalon fogságba kerültek többsége, jogosan kérdőjelezte meg elhurcolásuk létjogosultságát, hiszen nagyon megszenvedték azt. Többen bírálóan emlegették a magyar hadsereg oroszországi szerepvállalását is, hiszen ott a magyar honvédek egyesek szerint mégsem a magyar hazát védték...

Az egykori házunk, ami az istálló és a pajta mellett mindössze egy szobára és konyhára, valamint egy kis kamrára terjedt ki, közös udvaron épült fel. Az udvaron, amelyen én hatéves koromig éltem, három család osztozkodott. Az egyik szomszéd egy kiváló szabómester volt, aki a feleségével élt. Gyermekek nem voltak, ezért engem, mint az udvar egyetlen kisgyermekét, nagyon szerettek és kedveltek. Mindennap több órát náluk töltöttem el. Nemegyszer az ebédnél is az asztal mellett ültem, hiszen náluk, ahogy ez a gyerekeknél szokás, „jobb volt az étel, mint otthon”. Édesapám, aki elismert ácsmesterként az építőipari vállalatnál dolgozott, és a háziasszonyként tevékenykedő édesanyám rendkívül sokat dolgoztak, hogy minél előbb megteremtsék egy tágasabb családi ház építésének a feltételeit. A mezei munka jelentős részét, kisebb-nagyobb termőföldje a faluban ugyanis szinte mindenkinek volt, akkoriban a szüleim még kizárólag tehenes fogattal és önerőből végezték. Édesapámnak csak a hetvenes évek elején tellett egy tizennyolc lóerős Styer traktor megvásárlására. Nehéz anyagi körülmények közepette a családnak kapóra jött, hogy – a nagynénémék mellett, ahol úgyszintén nem voltak gyerekek – a szabómester és a felesége is vigyáztak reám. Apai nagyanyám, aki akkoriban már betegeskedett, egymaga nehezen tudott volna boldogulni rohangáló természetemmel.

A szabómestert Istvánnak hívták, a szűkebb környezetben azonban közkedvelten Mesternek, mi gyerekek Mester bácsinak, szólították. Én, mint afféle családtag, elhagytam a Mester jelzöt is, és még felnőttkoromban is a rokonszenves embert egyszerűen *bácsi*-nak szólítottam. Elfogadta ezt tőlem, mert nagyon kedvelt.

A szabóműhely, amelyben sok ember megfordult, mindig tele volt különböző ruhatekercsekkel, kész vagy félig kész ruhákkal. Az ablak előtt volt a két Singer típusú varrógép, mögöttük a nagy vasaló- és egy szabópult. A szabópult felső asztallemeye alatt, bár azon is legalább három négyzetméternyi hely volt, a belső oldalról nyitott polcok voltak, amelyekre számos kellék, köztük vasaló és egyéb tárgy került. A műhely másik sarkában, a kályha és egy-két karosszék mögött, volt a „bábu”-nak nevezett formamo-

dell, amelyet a mester a szabásnál használt. A műhely nélkülözhetetlen kelléke volt a rádió, amelynek típusára nem emlékszem. Egy falra rögzített állványra volt helyezve, közvetlenül az egyik varrógép felett, hogy azt a Bácsi bármikor elérhette. Jártas is volt a társadalmi és politikai dolgokban, és az emberek a véleményére mindig sokat adtak. Akkoriban a faluban sok háznál nem volt még rádió, szüleim is csak néhány évvel később, az új házba költözés után vásároltak egy készüléket. A falra volt rögzítve néhány, Budapestről származó, plakátféle reklámlap, amelyek különböző, a negyvenes évekre jellemző öltözködési divatot ábrázoltak.

A hatvanas években nagyon sokan pontos méretre készítették ruhát, ami a megrendelőnek kifizetődőbb volt. Sokan jártak Vörös István szabómesterhez Alsólendváról is. A második világháború után mintegy két évtizeddel a muravidéki falvak lakosságának alig volt költőpénze, csupán a legfontosabb portékákért jártak el kéthetente vagy havonta a boltba. Készruhát, főképpen öltönyt csak a legtehetősebbek vásárolhattak. Pista bácsit az egyik legjobb mester hírére tartották számon, ezért a környékbeli falvakból is sokan igénybe vették a munkáját. A kedves ember az egyik lábára sántított, mivel a környékbeli asszonyok véleménye szerint gyermekkorában a mostohaanyja a hideg téli időszakokban, helyhiány miatt, a nyirkos földön fektette, aminek következtében nagyon meghűlt az egyik térde, és sánta maradt. Ő nekem erről eléggé visszafogottan beszélt. Arról azonban annál inkább, hogy tanulmányainak fontos részét Budapesten végezte, valamint inasként, majd szabósegédként is ott tevékenykedett. Az említett időszakról mindig lelkesen beszélt, szívesen gondolt vissza a Budapesten eltöltött esztendőkre.

Az általa sokszor elmesélt emlékek révén ismertem meg én képzeletben Budapestet. Volt a műhelyében néhány régi naptár is, amelyeket a magyar főváros egyes fontos épületeivel, jelentősebb műemlékeivel illusztráltak. Egy kis faluban élő fiúcskának feleséges látvány volt a Hősök tere, bár akkor még nem tudtam, hogy Alsólendva nagy szülőtte, a neves Zala György szobrászművész kiváló alkotása az, továbbá a belváros néhány palotája, a Lánchíd és a Gellért-hegy. Amikor a Bácsi élmény dúsan mesélt minderről, a képzeletemben felelevenedett a magyar nagyváros, ami ismeretlenül is a szívemhez nőtt. Későbbi olvasmányaim során a sajátos kötődés tovább erősödött. Térképről megismertem a belváros legtöbb utcáját és terét, és pontosan tudtam, hogy melyik utcában vagy kerületben laknak a rokonaim, akik az első világháború után nem kívántak visszatérni az elcsatolt területre.

A szabóműhelyben általában a Kossuth rádió szólt, ott hallottam először a Nemzeti Színház és más rangos kulturális intézmények kiváló művészeiről, akiknek a nevét egy életre megjegyeztem. Az én kedves „mesterem” arról is beszámolt, hogy ő melyik színműveket és filmeket tekintette meg egykor, és mekkora élmény volt egy vidéki legénynek Jávor Pált vagy Karádi Katalint élőben látni. Amikor elmélyedt budapesti emlékeibe, érződött, hogy valamennyire megbánta, hogy visszatért. De arról is sokszor beszélt, hogy még időben, a nagy bombázások előtt sikerült neki eljönnie, mert

az ellenkező esetben az áldozatok között is lehetett volna. A házat, ahol lakott, állítólag teljesen szétlőtték.

A virtuális magyar nagyvárosi környezet lélekben nagyon közel került hozzám, pedig a valóságban a közvetlen találkozás még túlságosan távol volt akkor. Kitérőként említem, hogy úgy alakult az életem, hogy csak felnőtt fejjel, 1981-ben jártam első alkalommal a magyar fővárosban. Akkor volt az, amikor a Népstadionban magyar–angol válogatott labdarúgó–mérkőzést rendeztek, és előmérkőzésként Budapest és a vidék öregfiúi mérték össze erejüket. A zsúfolásig megtelt lelátóról élőben szemlélhettem meg az akkor első ízben hazatérő magyar futball-legendát, Puskás Ferencet, aki 54 évesen is háromszor betalált a „vidék” hálójába. Az említett eseményhez eléggé ellentmondásos emlékeim fűződnek. A gondtalan fiatalsággal párosuló viselkedés több érdekes és nevenséges eseményt szült, amit a mintegy tízfős csoportunk tagjai manapság is eltérően idézünk fel. Azonban a Trianon utáni harmadik generáció nemzettudatát hűen tükrözte, amikor az említett meccsre menet részeg angol szurkolók utánzasként a földalatti vasúti kocsiban egy sajátos stílusú szerb rockegyüttes néhány angolosan ejtett dalszövegrészletét üvöltöttük. Én színjózanon valamennyire próbáltam csendesíteni a leginkább hangoskodókat, persze sikertelenül. Akkoriban már a magyarok között sokan úgy érezték, hogy Szlovéniában élő jugoszláv állampolgárként többnek számítanak a magyarországiaknál. Akkorra már a Muravidékre jellemző volt a gyengülő nemzetudat, aminek egyik oka – hogy jogosan vagy jogtalanul, más lapra tartozik – a délszláv állam nyitottabb gazdasági és politikai jellegéből fakadt.

Visszakalandozva Vörös István szabómester műhelyébe, aligha szorul különösebb magyarázatra, hogy a rádió, egy isten háta mögötti, határra ékelődött településen élő kisfiúnak rendkívül érdekes készülék volt, amely mágikus erővel bírt. Főleg azért éreztem varázslatosnak, mert a Bácsi nagy komolysággal azt mondta, hogy abban a skatulyaszerűségben nagyon sok kis ember lakik, akik, amikor megszólal a rádió, énekelnek, beszélgetnek, mesét mondanak vagy éppen sírdogálnak. Amíg csak föl nem fogtam, hogy a kedves jóember csak mókázott velem, folyton arról töprengtem, hogy vajon mekkorák lehetnek azok a kisemberek, milyen házakban laknak, és ki tudnak-e onnan valamikor jönni. A szabómester minderre nem adott választ, alkalmakként további meséjével tovább fokozta a fantáziámat, és bizonyára jókat mosolygott gyerekes töprengéseimen.

István bácsi édesapja, aki néhány házzal távolabb lakott a faluban, többször meglátogatta a fiát a műhelyben. Akkoriban már eléggé idős ember volt, aki azonban többször fél évszázad után is az első világháborúból származó katonabakancsát viselte. Amikor nyolcvanesztendősen, felpödört bajusszal végigment a főutcán, érződött, hogy egykor daliás férfiú lehetett. Szükszavú ember volt, aki csak akkor szólt, ha fontos mondani-valója akadt. Az első világháború frontjaira, amelyek közül néhányat megjárt, azonban szívesen visszaemlékezett. Jól emlékszem egy disznótoros vacsorára, amelyen az

öreg Vörös szomorúan megjegyezte, hogy „ebben a faluban is mi magyarok nagyon fogyunk, pedig úgy lettünk mi hazátlanná, hogy egy harctéren sem álltunk vesztesre”. Mélyen az emlékezetembe vésődött ez a mondat.

A faluban, amelyben akkoriban még döntő többségben csak magyarok laktak, ritkán lehetett szlovén szót hallani. Én valószínűleg mélyrehatóbban csak az óvodában ismerkedtem meg az említett nyelvel, illetve néhány fontosabb szlovén szóval, majd természetesen az iskolában. Azonban akkoriban, a hatvanas évek második felében az alsó évfolyamokban még nagymértékben magyarul beszéltünk, bár már kétnyelvű iskolát látogattam. Ilyen környezetben, ahol minden magyarul hangzott el, nagyon nehezen lehetett gyermekként megérteni, hogy a határvonalat miért ott húzták meg az egyik mezőnk közelében, és az is rejtélyesnek tűnt, hogy miért nem lehet minderről, például bizonyos magyar történelmi eseményekről nyíltan beszélni. Tovább fokozta kíváncsiságomat, hogy énekelni sem lehetett minden magyar éneket. Bizonyára sokkal könnyebb helyzetben voltak azok a gyermekek, akiket mindez nem foglalkoztatott. Nekem más szerep jutott, engem az államhatár, amelynek lényegét ugyan nem érthettem, nagyon beárnyékolta!

Ilonka nagynénémet, akit nyugodtan a második anyámnak tekinthetek, gyönyörű hanggal áldotta meg a teremő. A templomi kórus meghatározó tagja volt, de színdarabokban, pávakörökben is oszlopos tagként és szólistaként tartották számon. Arra nem volt lehetősége, hogy képezze magát, bár elmondása szerint nagyon szeretett volna továbbtanulni. Helyi szinten azonban zenei képzettség nélkül is kiváló énekesnek számított. A férje, János sógorom, tehergépkocsi-vezetőként akkoriban szépen keresett, így Ilonka nagynéném falusi vonatkozásban irigylésre méltó életformát űzhetett. A zöldséges kerten és egy-két kisebb, nyúlfarknyi mezőn kívül nehezebb fizikai munkával nem kellett bajlódnia, ellentétben édesanyámmal, valamint a legtöbb környékbeli parasztasszonnyal, akik a családi teendők mellett naphosszat keményen dolgoztak. Csupán tyúkokat tartott, és egy-két sertést hizlalt, azonban a nehezebb fizikai teendőket mindig napszámos munkásokkal végeztette el. Ő általában csak főzött, süített és takarított, és mindez alatt folyton énekelt. A nap huszonnegy órájából emlékezetem szerint három-négyet biztosan hangosan énekelt. A népdalt, magyar nótát és operett-slágeret egyaránt kedvelte, de az sem volt esetében meglepő, hogy egy víg dallam után adventi vagy böjti egyházi énekekre zendített. Néhány éves voltam csupán, és neki köszönhetően rendkívül sok magyar dalt és éneket megismertem. Ösztönzött is folyton az éneklésre, így sokszor én is vele együtt énekeltem, amikor a szöveget és a dallamot elsajátítottam. Néha megtörtént, hogy valamelyik dal után megjegyezte, hogy azt nem szabad nyilvánosan énekelni, mert azt a hatalom nem jó szemmel nézi. Ilyenkor voltam nagy bajban, mert nem értettem meg, hogy miért nem lehet bizonyos dalokat énekelni, másrészt folyton azt kérdezgettem otthon a szüleimtől is, hogy ki az a hatalom, akitől akkorán kell félni. Meg voltam róla győződve, hogy az egy mogorva szőrös

ember, olyasmi, mint az ördög a képes Bibliában, aki valamiért nem szereti a jókedvet. Ahhoz nagyon fiatal voltam, hogy a kisebbségi sorssal járó, bonyolult összefüggéseket megértsem.

Egy alkalommal látogatóba jött nagyanyámhoz az egyik budapesti rokon, az unokahúgának a férje. Károly bácsi az egykor híres muraszombati Benkics vendéglőscsalád leszármazottja volt. A tehetősebb iparosok köréből is az elcsatolás után sokan elhagyták a szülőföldjüket, és az ún. Csonka Magyarországon telepedtek le. Karcsi bácsit egyik este meghívták a szüleim és Ilonka néném a férjével a szőlőhegyi szerény pincénkbe, ahol a hordóknak helyet adó helyiség és a prэшáz mellett egy kis szobát is építettek az ötvenes évek második felében. A kellemes hangulat hamar nótába torlott, és mivel Benkics Károly úgyszintén kiváló énekes volt, aki több kórusban énekelt, szebbnél szebb dallamok és dalszövegek hangzottak el egymás után. Egyszer arra lettem figyelmes, hogy az erős ember hírének örvendő János sógoromat arra buzdították, hogy nézzen szét a pince körül, hogy „tisztá-e a levegő”. Akkor tanultam meg, hogy mit jelent az valójában, mert amikor a sógor visszajött a helyiségbe, olyan énekekre zendítettek, amelyekről Ilonka néném mindig azt mondta, hogy azokat tilos nyilvánosan énekelni. Jól emlékszem, hogy számos erdélyi, felvidéki és más határon túli vidékre jellemző, ottani települések neveit felidéző dal hangzott el. És persze helyi vonatkozású is. Amikor Karcsi bácsi énekelni kezdte a Kossuth-indulót, azonnal felismertem a Kossuth rádióban naponta többször elhangzó dallamot, amit a szabómester műhelyében én is számtalanszor hallottam. Édesapám is eléggé szépen énekelt, így ténylegesen élvezet volt hallgatni a véletlenszerűen verbuválódott csapatot, amely zenei kíséret nélkül is említésre méltó teljesítményre volt képes. Az éjszakába nyúló éneklés során János sógorom több alkalommal terepszemlére indult, hogy nem ólálkodik-e valaki a közelben. Ő azért is szívesen kiment a szobából, mert kevésbé szeretett énekelni, és olyankor mindig cigarettára gyújthatott. Amennyiben azt abban a kis helyiségben tette volna, ahol hét-nyolc ember alig fért el, Ilonka néném biztosan szemrehányó szavakkal illette volna. Elviselte ugyan, de nem szerette, hogy a férje dohányzott.

A csendes éjszakában, petróleumlámpa fényénél, egy szerény kis pincében, amely légvonalban talán egy kilométerre lehetett az államhatártól, a lelkes kis csapat hosszan énekelt. Örültek egymásnak, örültek a találkának, amely akkoriban nem volt gyakori. Mindössze két-három évvel korábban nyílt meg az első határátkelőhely a vasfüggöny időszaka után a szlovéniai határszakaszon. A rokonlátogatás előbb kivételnek mind rendszeres kapcsolattartásnak számított. A mi családunkra ez különösképpen érvényes volt, hiszen szüleim a rendszerváltásig soha nem lépték át az államhatárt. Az együvé tartozás átélése ezért is különleges melegséget sugárzott a kis szobában. Az öröm és örömkönnyek súlyát, üzenetét, még ha teljességében nem is értette, a hét-nyolcéves kisfiú és érezte. A határkő árnyékát és nyomasztó hatását arra a néhány órára mindenki elfeledte. Az éjjel sötét leple minden kellemetlen és szorongó élményt elfeledtetett.

Zágorec-Csuka Judit

Én már tudom...

Radnóti Miklós motívumokra

Én már tudom, hogy nekem e tájék mit jelent,
szülőházát, határnélküli, de határokkal mégis szétszedett
mezsgyét, gyermekkorom magyar nyelvben megőrzött
világát, ha itthon vagyok velem alszik az otthontalanság
világa, Munkácstól Huszt váráig terjed és a Muravidék a bölcsője,
felnevelő szülőföldem, a térkép kitágul és tudom, hol lakott itt
Vlaj Lajos, Szúnyogh Sándor és Márai Sándor is otthontalanul,
és tudom, hol van Žagubica és Abda, az erőltetett menet útja,
a Balkán és az anyaföld, édesapám búzaföldje, s a sírok közt anyám,
Srebrenica a megnelemszűnő körforgásban sírnak az édesanyák, sirattják
fiaikat, és Vukovárt, ahol a házfalokról csorog a fájdalom emlékezete,
hol vannak a szelíd tanyák, és a csókok íze ízetlen-e, megvan-e a régi
szerelmek mámora, hol van a méz és az áfonya, határon innen vagy határon
túl, bűnösök vagyunk-e még, egy nép vagyunk-e, vagy sikertelen
népszavazások törmeléke, kívül és belül, mozdulatlanul lapulok
Európa közepén, meghajolhatok-e előtted virrasztó, hősokeket temető éji felleg?
Én már tudom...

A labirintus vége

Annyi minden nem adatott meg,
Isten ad és elvesz, a csillagok
hullásával elment, eltűnt a
horizonton, pedig lehetek
volna járható utak, járhatatlan
ösvények helyett, lehetett volna
megoldás, egyértelműbb kiút,
fény a labirintus végén,
utolsó menedék,
csendesebb végzet.

Pápes Éva

Szavak

(ciklus)

A születés szép és nemes, mondják, és én már ne emlékezzem a nyálkára, sárra, vérre,

Ami kibukott belőlem, amikor a fiam a világra jött.

Hát én nem emlékszem, de amikor a hold eltakarja a napot, néha sötét árnyak lepnek meg,

Valahonnan a szóba nem fogott, be nem mázolt mélységes valóságosságból és fülembé
súgnak dolgokat, amikről azt hittem, már elveszítettem őket.

Pedig nem, ott sorakoznak a láthatatlan polcon arra várva, hogy végre lajstromba
vegyem mindet a szavaimmal, amikről már régen nem tudom, kinek is a tulajdonában vannak.

Az enyém, mondom, a tied, mondják – de én már régen nem tudom, mit is jelent ez.

Ezek az én szavaim voltak, mert elengedtem őket, hadd találjanak haza.

Báti Zsuzsa

Zivatar

Akkor már fenn szálltak a fecskék
szivárvány volt
talán én láttam utoljára
milyen egy földi szivárvány

de az olyan szivárvány volt
a hét színnek száz boldoga
sűrű eső melléesett
tanulságul
mert jégveréssé is lett volna
ha nincs mellé sűrű eső

de én sírtam egész napon
lányította
olvasztotta
ne legyen jég ne legyen jég
lássalak hát lássalak
szőke szemű szép kedvesem

menjünk most a szőlőhegyre
az maradt ott amik leszünk

feketén és kéken gomolyog az ég
fehér mellű fecskék
cikáznak át rajta
zöldarany alkonyat
kicsiszolt fényekkel
árnyéktalan este világít nekünk
esőcsepp kristály a Lendvahegy felett
pihenésé legyen hát az óra kedves
jönnek már a szénaszagú csillagok

Halász Albert

Palackposta, címként jobb híján: Levél az uralkodó(k)hoz

*Még ha belső széthúzás van is a táborban,
még ha külső romboló erők is vannak,
és tart az ostromállapot még öregapáink gyermekkora óta,
még ha fejünkre olvassák is,
nem cselekszünk úgy, mint ahogy cselekedniünk kellene,
nem állunk helyt, ahol helyet kellene állnunk,
nem mondjuk ki, amit ki kellene mondanunk,
nem írunk úgy, mint ahogy írunk kellene,
tehát és egyébként is,
nem vagyunk olyanok, mint amilyennek lenniünk kellene,
még ha ez mind igaz is,
de itt voltunk,
itt vagyunk,
és itt maradunk,
mert ezt a végvárat is védeni kell
nehogy kilyukadjon a fazék
és kifolyjon a leve(s)
de tisztelettel elvárjuk,
hogy akiknek nyugodt álmodt biztosítunk,
ellássonak bennünket lőszerez és élelemmel,
de a bor sem árt ha van
– szavaink vannak nekünk is! –
– egyébként köszönjük, Isten segedelmével
még megvagyunk és üzenjük:
maradunk és megmaradunk.*

Postscriptum:

*Írtunk volna mást is, de pennánk kiszáradt,
majd lesz belőle sebet ejtő nyilvessző,
a zsoldosokkal semmire nem megyünk,
annál többre a jó katonákkal, vitéz huszárokkal.*

Göncz László

Messiások

*„Sósabbak itt a könnyek
S a fájdalmak is mások.
Ezerszer Messiások
A magyar messiások.”*

(Ady Endre: A magyar Messiások)

Nem vártak már minket,
mert mi egy pusztulásra ítélt tölgy
kései hajtásai vagyunk,
dacolva a dérrrel,
fagyokat túlélve,
erős akarattal
a jégből fakadtunk.

Évtizedek múltak el némán,
erősen reánk nehezedett az iga,
ha akadt betevő falat,
elégedett volt minden családapa;
a nyomor, a kitaszítottság
terhe alatt
folyton gyengült az akarat.

Őseink színe-javát elpusztították,
a gyengéket folyton zaklatták,
földönfutóvá tették a makacsul kitartókat,
a gúnyt nevetve kellett tűrni,
sírni csak titokban lehetett, vagy elmerülni
a “ne szólj szám, nem fáj fejem” eszmét hirdetők
tengerében, és magasztalni a bitorlókat.

Nemzedékek nőttek föl,
váltak őszülő, kesergő emberekké,
a valóság sűrű fátyollal fedett leple alatt;
a látókör beszűkült,
tengődtek a mindennapokban,
hamis évtizedeket egymásra halmozva,
a tisztán látót eretnekséggel vádolva.

Az ember törékeny lény,
a torz eszme vészesen
szabdalta tudatunkat,
ördögi színjáték volt
a sok szennyel, hazugsággal
telített, reánk erőltetett szólam;
szemfényvesztés a javából!

Egy holdfényes éjszakát váltó pirkadatban,
mint derűs égbolton tüzes istennyila,
megjelentünk emelt fővel, szilárd akarattal;
igét hirdettünk a tébolygó népnek,
erőt öntöttünk a gyengélkedőkbe,
haragtól megtisztulva, őszinte hittel, elszántan,
mit sem törődve a fásult hangulattal.

Nem ismertek ránk,
együtt csodálkoztak az idegenekkel,
hamis prófétát fedeztek fel bennünk;
mások a sátán fattyának tituláltak,
zaklattak, megtörni próbáltak,
reménykedve, hogy
megtorpanunk és eltűnünk az alkonyattal.

Nem vártak már minket,
mégis jöttünk,
ösztökélt bennünket őseink szelleme;
meghurcolt elődeinknek megfogyott a jelleme,
de mi feltápáskodtunk,
talpra álltunk becsülettel, hittel,
szabadságvággal és tiszta értékekkel.

Konkoly akad még búzatáblánkon,
de a gyomirtást megkezdtük,
az új évezredet tiszta lappal kezdtük,
fehérbe öltözött, szűzi ruhában;
a kettős-kereszt árnyékában kiáltottuk,
hogy rabok tovább nem leszünk,
hisz a megalkuvóknak tettük lesz a vesztük.

Későn jöttünk, de nem késtünk el,
a félrevert harang kongása hallatszik,
a Messiások ideje érkezett;
nehéz ma túlélni, küzdeni kell,
életünk egyenlő a kálváriával,
boldogulni kell zsarnokkal, újpestissel és mániával,
a tiszta értékért, a múltért és jövőért!

Istenem, miért hagytál el engem

Istenem, miért hagytál el engem,
amikor folyton oltárodnál térdeltem,
tanaidat hallgattam, parancsaidat lestem,
nem bálványt tiszteltem benned,
hanem az igazat, a jót és a világosságot,
kerültem a bomlasztó gyarlóságot,
magamra vállaltam mások gonosz tettét,
imával töltöttem meg számtalan estét.

Istenem, miért hagytál el engem,
amikor hirdettem dicsősséged és örökkévalóságod,
vallottam a hitedbe mélyülő buzgóságot,
a föltámadás reményét és a betlehemi kisdedet,
viseltem a megkülönböztetést, a gúnyt,
amikor más a templom előtt szemet hunyt,
házad volt az én otthonom, maradnak neveztek
és nevettek lépten nyomon.

Istenem, miért hagytál el engem,
amikor testem valamennyi sejtjével
és lelkem minden erejével
sirattam az Olajfák-hegyén imádkozó fiadat,
éreztem tátongó sebeinek lázát,
átéltem a Golgotán elszenvedett gyötrelmes fájalmát
a hálátlan népért,
a divatos rendszereket imádó kárhozókért.

Istenem, miért hagytál el engem,
amikor senki szenvedését nem kívántam,
sárban és mocsárban a szent ügyért jártam,
virrasztottam a pokol sötét tornáca előtt,
hogy jobb útra tereljem az eltévedőt,
bűnbánatot hirdettem a visszatérőknek,
befogadtam szívembe a fenevadot,
ha megbánta bűnét, és szólt: Uram, benned bízom!

Istenem, miért hagytál el engem,
amikor a kellettnél jobban sirattam népem, nemzetem,
rimánkodtam, hogy ellenében több bűn el ne követessen,
bánkódtam az elmulasztott lehetőségekért,
boldogságért és igaz szerelemért,
éhező milliókért emeltem fel szavam;
a végén ott maradtam a harctéren magam,
fásult ajakamon csak egy szó rekedt: Uram...